

Абдрасилова Г.З.

**Діни философиядағы рухани
трансформациялар: антикалық
антропоцентризмнен
ортағасырлық теоцентризмге
бетбұрыс**

Abdrasilova G.Z.

**Spiritual transformation in the
religious philosophy: turn from
the ancient anthropocentrism to
the middle ages theocentrism**

Абдрасилова Г.З.

**Духовные трансформации
в религиозной философии:
поворот от античного
антропоцентризма к
теоцентризму средневековья**

Мақалада антикалық дүниетанымның тарихи-әлеуметтік негіздері қалай өзгеріп, моральдың іргесі не үшін шайқалғандығы талданған. Ортағасырлық теоцентризмге негізделген христиандық этиканың тарихи-рухани трансформацияларының ерекшеліктері және ішкі тетіктерінің мәні ашылып, қазіргі заманғы Қазақстандағы діни тенденцияларға ықпал ететін рухани жағдайлар сарапталған.

Түйін сөздер: дін философиясы, объективті рух, антикалық этика, христиандық мораль, әлеуметтік детерминация, хилиастика, демократиялық эгалитаризм, Киелі Жазбалар.

The article analyzes the reasons for the change of the historical and social foundations of the ancient world and morality. The features of the internal mechanisms of the historical and spiritual transformation of Christian ethics based on the medieval Theocentrism and refined circumstances that affect the current state of religious trends in Kazakhstan.

Key words: philosophy of religion, objective spirit, ancient ethics, Christian morality, social determination, hiliastika, democratic egalitarianism, scriptures.

В статье проанализированы причины смены историко-социальных основ античного мировоззрения и морали. Раскрыты особенности внутренних механизмов историко-духовных трансформаций христианской этики, основанной на Средневековом теоцентризме, и уточнены обстоятельства, влияющие на современное состояние религиозных тенденций в Казахстане.

Ключевые слова: философия религии, объективный дух, античная этика, христианская мораль, социальная детерминация, хилиастика, демократический эгалитаризм, Священные Писания.

**ДІНИ ФИЛОСО-
ФИЯДАҒЫ РУХАНИ
ТРАНСФОРМАЦИЯЛАР:
АНТИКАЛЫҚ
АНТРОПОЦЕНТРИЗМ-
НЕН ОРТАҒАСЫРЛЫҚ
ТЕОЦЕНТРИЗМГЕ
БЕТБҰРЫС**

Адам дағдарысы мемлекеттің өз азаматынан жаттануынан басталады. Ежелгі дүниедегі антикалық моральдың дағдарысы тұлғаның мемлекеттен алшақтауынан бастау алды. Өзінің мың жылдық тарихында ұшыраған елеулі өзгерістеріне қарамай, антикалық этиканың мазмұны ішкі тұтастығын сақтаған адамгершілік теориясы болатын. Оның тұрақтылығын сақтаған идеялар үшеу: 1. Адам және полистің (қаланың, мемлекеттің, халықтың, таптың) бірлігі идеясы. Антикалық сана тұрғысынан әрбір индивид – қоғамдық (полистік) жаратылыс, қоғамдық тіршілік иесі. Демек, адам – адам болғандықтан емес, «финалық», «македондық», «римдік» болғандықтан, яғни, белгілі бір қоғамдық-саяси тұтастықтың өкілі ретінде ғана моральдық нақтылыққа айнала алды және ол оның ең маңызды сипаттамасы болып табылды. Көзқарасы үшін қуғынға ұшыраған Сократтың туған қаласы Афинадан тыс өмір сүргісі келмеуі – антикалық моральдың айқын көрінісі [1].

2. Адам мүмкіндігінің шексіздігі, рухани жетілу идеясы. Полис – Аристотель пікірінше, адам ақылының белсенді, объективтендірілген, әрекет үстіндегі көрінісі. Антикалық полис өз азаматтарының әрекеттерінің тікелей нәтижесі болды, өз тұрғындарынан алшақтаған жоқ: адам мүмкіндіктерін еркінше дамыту, тұлғалық тұрғыда жетістікке жету – полистігі гармонияның негізі саналды. Сол жолда барлық қолайлылықтар жасалуға тиіс деп тұжырымдалды. Өзін-өзі басқарып, өзін-өзі тежей, билей алатын озық индивид – парасатты әлеуметтік болмыстың кепіліне айналды. Полистік тұрмыс-тіршілік бастапқыдан берілген, өзгертуге жатпайтын құрылым емес – азаматтар еркін таңдау жасап, кеңесе отырып шешетін, абыройлы өмір сүру тәсілі рөлін атқарды. Табиғи және әлеуметтік дүниелер адам бойында үйлесіммен тоғысып, өздерінің шынайы өлшемдерін табады деген сенім жатты. Яғни, антикалық этикада антропоцентризм болғанмен, адам эгоцентризміне орын болған жоқ.

3. Адам бақыты және адамгершілігі, ғанибет пен парыздың бірлігі идеясы. Әрбір адамның бақытқа ұмтылысы – табиғи қажеттілік екендігі, жеке тұлғаның адамгершілігі және бақытты болуға деген ұмтылысы арасындағы терең ішкі байланыс бары дауласуға жатпайтын факт ретінде тұжырымдалды. Яғ-

ни, адамның бақытты болу құқығы – оның адам, қоғам, мемлекет алдындағы міндеттемелерімен және адамгершілік тұрғыдағы ұят, борыш сияқты қасиеттерімен қабысып жатты.

Морализаторлық сарындарға ауысуына қарамай, тұтас алғанда, антикалық этика «ізгілік» және «бақыт» арасындағы алшақтықты баса айтпады. Моральдылық пен адам бақыты арасындағы терең, ішкі байланыстың бар екендігі, раһат күйге деген қажеттіліктің табиғи нәрсе екендігі туралы идеяны негіздеді. Тіпті лэззаттанудың табанды қарсыласы Антисфенде эвдемониядан бас тартпады: ол да «бақытты болып өлгісі келді».

Антикалық этика ұсынған адам образы – ішкі дүниесін үйлесім жайлаған, сыртқы әлеммен қарым-қатынаста өз жауапкершілігін сезінетін байыпты, салмақты адам. Мұндай образдың және жалпыантикалық моральдың іргетасы, әлеуметтік тұғыры – полис еді.

Классикалық полистің ыдырап, үлкен саяси-мемлекеттік құрылымға айналуынан, әсіресе Рим империясының пайда болуынан бастап антикалық мораль өз негізінен айрылды. Антикалық этиканың айрықша тарихи-мәдени феномен ретіндегі басты идеялық тұғырлары терең трансформацияға ұшырады. Тұлғаның моральдық қасиеттері және бақыт ұғымы арасындағы алшақтық күшейді: материалды игілік адамға әрдайым абыройлы жолмен келе бермейтіндігі, ізгі қасиеттерді иелену бір басқа да, өмірдегі сәттілік басқа екендігі – екеуінің екі түрлі, елеулі айырмашылығы бар тұлғалық сипаттар екендігі тұжырымдалды.

Адам мен мемлекеттің біртұтастығы идеясы түбегейлі жоққа шықты. Бұл заңды да: әлемдік империялардың әскери-бюрократиялық механизмі жеке тұлғалардан безініп, өз азаматтарына қарсы дұшпан ретінде қарсы тұрады, тұрғындардың басым бөлігі әлеуметтік-саяси процестерге өз ықпалын жоғалтады.

Бастапқы идеяны сақтауға ұмтылған философтар шындық дүние мен адам арасындағы үйлесімділіктің сипатына сәйкес келетін саңлау іздеді. Эпикурдың бар тапқаны өзіндік изоляция болды: «Оқшауланып өмір сүр!», стоялық мектеп қорғаныш ретінде космополитизмді ұсынды. Алайда, олар ұсынған шешімдер тұлға және саяси-әлеуметтік орта арасындағы моральдық апатты ақтаудың, қоғамдық өмірдегі бұрыс құбылыстардың басталғанын теориялық түрде тану, мойындау фактісі болып табылды. Бұрыс құбылыстар деп отырғанымыз – адамның суверенділігінің жойылуы еді.

Антикалық этика адамның түкке тұрғысыздығы туралы ойды қабылдай алмай, адам мүмкіндіктерінің шексіздігі туралы пікірді негіздеуді жалғастырғанмен, философиялық амал-шарғыларға барып, кейбір, рухы күшті адамдардың ғана адамгершілік көкжиегіне түсініксіз жағдайларда қол жеткізетінін жариялауға мәжбүр болды. Мысалы, неоплатонизм: адам жанының өрлеуі жеке жағдайларда, өз өмірін мистикалық интуиция, экстаз сияқты таным жолына арнаған сирек тұлғалардың сирек сәттерінде адами болмыстың түпкі мақсатына қол жеткізуге болатынын негіздеді.

Нәтижесінде Даналық – тірі тұлғалардың практикалық ұстанымы, өмірлік позициясы болуды тоқтатып, алаңдарды қалдырып, идеализацияланған моральдық үлгі түріне айналды. Табыстылық пен адамгершілік қадір-қасиетті екі түрлі нәрсе деп жариялаған, екеуінің тұтастығы идеясы жоққа шығарылған әлеуметтік өмірде ең жемқор да арсыз адамдар – ең табысты тұлғалар болып шыға келді (Рим императорлары).

Адам құмарлықтары, нәпсілік мүддесі билік құрған күнделікті өмір мораль сферасынан дербес кетіп, мұндай өмір эмпириясын түсіндіру үшін стоялық мектеп – ізгіліктерді: болуға тиісті және ізгілікті әрекетке жіктеп, скептиктер: түйсіну және қиялдау сфераларын негіздеп, ал неоплатонизм барлығын теріске шығарып, бұл дүниеден бас тартуға шақырды. Адам үшін ізгілікке ұмтылу, адамшылықтың өзі бақыт екенін мәлімделген ахлақ үрдіс белең алды. Бұл – адам тәртібінің эвдемондық мәнін елемей немесе әдейі дискредитациялау тәсілі болатын. Адамгершіліктің аясы тарылды: мораль – сыртқы өмірде орнату мүмкін емес ішкі рухани ұстаным кейпіне енді. Күрт өзгерген әлеуметтік шындықты түсіндіре алмаған антикалық этика тәккаппар оқшаулыққа ұмтылатын ақсүйектік моральға айналды.

Тарихи сахнаға жаңа мораль – рухы, пафосы, идеялары өзгеше Ортағасырлық діни этика шықты. Христиандықтағы моральдық сарындар дүниетанымның философия және мәдениет сияқты басқа тараптарынан басым болды. Соған қарамастан, христиандықтың моральдық мазмұны қайшылыққа толы, өйткені ол – әлеуметтік детерминациялардың қайшылықтылығының көрінісі болды.

Бастапқыда ол езілгендердің, төменгі таптың идеологиясы ретінде қалыптасты. «Христиандық, – деп жазды Энгельс, – қаналғандардың қозғалысы ретінде пайда болды: ол құлдардың, еркіндік алғандардың, кедейлер мен құқық-

сыздардың және Рим бағындырған, жер бетінде шашау жатқан халықтардың діні болды» [2].

Мемлекеттің қуатты бюрократиялық машинасы көп есе күшейте түскен қатыгез қанаушылыққа төменгі таптар қарапайым да өте тиімді әлеуметтік бірлікті – қауымдық өмірді қарсы қойды. Христиандық қауымдастықтардың пайда болуының және жылдам таралуының себебі – өліммен шектесіп жатқан кедейліктің салдарымен күресу қажеттілігі еді.

Тендікке, өзара қолдауға және өзара сенімге негізделген қауымдастықтар Рим империясында орнаған әлеуметтік қатынастарды, қоғамдық-тәртіпті қалың бұқараның қабылдамайтындығының, түбегейлі терістейтіндігінің көрінісі болды. Христиан дінінің өзегі болып табылатын евангелиелік мораль, езілген бұқараның идеологиясы ретінде дүниеге келді. «Әулие апостолдар әктілерінде» алғашқы христиандардың коммуналдық тәжірибесі сипатталады: Алғашқы христиандық қауымдастыққа тән мұндай практика христиандық моральдағы езілгендер мүддесін, ондағы салауатты плебейлік негізді бөліп қарастыруға мүмкіндік береді. Жалпы, христиандықтың алғашқы жазбаша құжаттарында Рим империясындағы тәртіптер мен әдет-ғұрыптарды айыптау басым. Ең бірінші жазбаша құжат саналатын «Иоанн Богословтың аянында» Иисус Христос әділ және ымырасыз кек қайтарушы ретінде сипатталады. Кек қайтару мотивтері кейінгі жазбаларға да тән. Мысалы, Евангелиелік Христос жерге бейбітшілік емес, қылыш әкелгенін айтады. (Мф. 6: 19).

Сонда, сөзсіз қырып-жоюға жататын моральдық дискредитацияның көзі, яғни, зұлымдыққа жататындар не? 1) Байлық «Күйе мен күрмек жеп, ұрылар ұрлап кететін Жер бетінде өздеріне дүние-байлық, қазына жинамаңдар» (Мф. 6: 19). 2) Заңсыздық. 3) Зорлық-зомбылық. 4) Рухани езгінің түрлі формалары («*Боязливых же и неверных, и скверных и убийц, и любодеев и чародеев, и идолослужителей и всех лжецов участь в озере, горящем огнем и серою*», Откр. 21: 8), 5) Адамды адамның қанауы. 6) әлеуметтік теңсіздік (*евангельский Иисус говорит своим ученикам: «Вы знаете, что князья народов властвуют над ними, и вельможи властвуют ими; но между вами да не будет так*», Мф. 10: 12). 7) Ұлтық-тайпалық алауыздықтар («*Здесь нет различия между Иудеем и Эллином, потому что один господь у всех*», Рим. 10: 12). («Яһуди мен эллин арасында еш айырмашылық жоқ: Жаратқан Ие барлығына ортақ», Римдіктерге 10:12). Қысқасы,

Рим империясының таптық қоғамының қаны мен тәнін жасайтынның барлығы.

Қудаланушы христиандардың моральдық бағдарламасының жалпы бағыты түсінікті болғанмен, соншалықты айқын да нақты емес еді. Алайда бір мәселеде ол нақты моральдық күшке айналды: сыртқы заңдарға, саяси, құқықтық, моральдық және басқа да тұрмыстық қатаң шектеулерге христиандар «жүрек заңын» қарсы қойды (Мф. 7: 29) [3]. Әйгілі Таудағы Уағызын қорытындылай келе Христос әрбір адамды өз жүрегінде жазылған адамгершілік ережелерін ұстануға шақырады: «Адамдар сендерге қалай қарасын десендер, өздерің оларға солай қарандар, барлық заңдар мен пайғамбарлар осында» (Мф. 7: 12) (45).

Мұндай, «сыртқы әлемнен ішкі дүниеге» қашудың (Энгельс) христиандық амалынан екі қорытынды туындайды. Бірінші, қалың бұқараның – қанаудың ресми-әлеуметтік, нормативтік-құқықтық жүйесіне қарсы келуге немесе одан бас тартуға дәрменсіз болғандығы [4]. Екінші, қоғамның жаңа моральдық көкжиегінің көрініс бергендігі, яғни христиандық мораль өзінің адами қарым-қатынастар әлемін үйлестіруге жоғары құқылы екенін байқатқандығы. Адами қарым-қатынастар шынайы заңдар болса, діни уағызшылар ойлап тапқан күрделі даналық болмаса, христиандық сол қарапайым ақиқатты әркім өз жанынан таба алатынын жариялады. Сонда ол адам, ресми тұрғыдан қаншалықты ұсақ бірлік болса да «ақиқат» және «жалған», «әділдік» пен «әділетсіздік» мәселелерінде өз жауапкершілігін сезінуі тиіс. Осы мағынада христиандық мораль адам бостандығы дамуының белгілі бір сатысына айналды.

Тұлғалар арасындағы жаттанған әлеуметтік-кері байланыстарға христиан діні адамзат тарихында алғаш болып, адамдарды біріктіруші күш ретінде махаббатты қарсы қойды. Соңғы нанымен бөлісуге итермелейтін бұл махаббат түрі адамдар арасындағы әлеуметтік қарым-қатынасты жетілдіруі ғана емес, қанаушы қоғамның сипатын түбегейлі өзгертуі тиіс деп күтілді.

Христиандық мораль аз мерзім ішінде этносаралық және тапаралық сипатқа ие болып үлгерді. Ұлы Римнің әскери-бюрократиялық мемлекеттік аппараты өзі аңдамай түрлі әлеуметтік топтар мен этнос өкілдерін қорғансыздық, құқықсыздық пен дәрменсіздікте тең етті – теңестірді және сонысымен олардың бірігуіне ықпал етті. Нәтижесінде христиандық «абстрақтылы адамның дініне айналды» [5].

Өз тіршілігін қамтамасыз етудің ресми бекітілген түріне үмітін жоғалтқан адамдар антиқоғамдарға бірікті. Олардың әрекетінде терең түңіліс белгісі жатты. Әділет және оған жету идеясын олар Иса Мәсіхпен тікелей байланыста қарастырды. Дәл осы Құдайдың Ұлы: кедей де, бай да, соғыстар да, өлім де, ауыр еңбек, қара жұмыс болмайтын керемет патшалық орнатуы тиіс болды (Откр. 21: 4).

Христос бейнесінде тапсызданған бұқараның хилиастық үміттері, әлеуметтік иллюзиялары шоғырланды. Адамгершілік заңдарды Құдай өзі белгілеген, демек, олардың ақиқаттығы мен орындалатындығының кепілі де өзі болып табылады. Христостың құдіреттілігіне деген сенімнің астарында қаналған бұқараның шарасыздығы жатты. Христиандық моральдың теоцентризмнің әлеуметтік негізі – әлеуметтік қамсыздандырылмаған қараңғы бұқараның езгіге қарсы күрес ұйымдастыруға қабілетсіздігі еді.

Құдайға деген сүйіспеншілік – Інжілдегі адамгершілік доктринаның орталық түйіні. Моральдық принцип ретіндегі махаббат «теңдік» идеясымен байланысты болды. Жасына, жағдайына, әлеуметтік иерархиядағы иеленетін орнына, нәсіліне, ұлтына, терісінің түсіне, бұған дейін қандай құдайларға сиынғанына қарамай, үш бейнелі құдайдың бар екенін мойындау – кіріптар сенушіге құдай алдындағы теңдік сезімін берді. Бұл – рухани тұрғыдағы ұлы күш болатын.

Христиан діні өз тарихының алғашқы кезеңінде ғана Рим империясының езгісіндегі таптардың қозғалысы болды. Уақыт өте келе ол оппозициялық сипатын жоғалтты. Алдымен ол заңды және мемлекеттік, содан кейін ресми империялық дін статусына көтерілді. Осы сәттен христиандық қауымдастықтар өздерінің демократиялық-эгалитарлық сипатын жойды. Әрі ресми қоғамның құрылымы сияқты сатылы иерархияға жіктелді: қауымды билейтін, оған экономикалық және рухани қысым көрсететін басқарушылар бөлініп шықты. Осылайша кешірімшілдік пен мейір-шапағатқа шақырған дін тарихтың тәлкегіне ұшырады:

таптық құрылымға балама ретінде пайда болған Христиан шіркеуі керісінше, езгінің жаңа, неғұрлым күрделі түріне айналып, қанау жүйесін бұрынғыдан да нығайтты.

Қалыптасқан жағдайға сәйкес, христиан дінінің мазмұны да өзгерді: ол енді қанаушы таптың идеологиясына айналады. Христиандық дүниетанымның эксплуататорлық мәні мынадан көрінді: қоғамдық резонансты ол моральдық

наразылықпен, ал әлеуметтік бостандық жолындағы күресті – ақыреттегі әділетті дүниеге – жұмаққа бару уәдесімен алмастырды. Яғни, христиандық моральдың нақты тарихи плебейлік мазмұны ығыстырылып, алдыңғы орынға оның теоцентрлік бағыттылығы шықты. Киелі Жазбалардың моральдық доктринасы, тұтас алғанда, үстем тап мүдделерінің көрінісі болды. Жансыз абстракцияларға айналдырылған христиандық мораль – адамгершілік үлгісі, адам бақытының жоғарғы және өзіне-өзі жеткілікті негізі ретінде ұсынылды.

Христиандықтың моральдық тұжырымдамасы оның барлық бөліктерінде: негіздеделері мен нормативтік қорытындыларында Құдай идеясына тіреледі. Құдай – шығармашыл күш. Ол ғаламды жаратты және оның мәні болып табылады. Бүкіл әлем одан бастау алады, құдай оның жалғыз билеушісі. Сонымен қатар Құдай дүниенің жоғарғы мақсаты болып табылады және бүкіл дүниеге мағына береді. Құдай не жаратса да, ол Өзі үшін жаратты. «Барлығы Одан, Оларға және оған» (Рим. 11: 36). Абсолют ретінде Құдай өз әрекетінің себебі, қалыбы және мақсаты болып табылады.

Барлық басқа жаратылыс Құдайдың арқасында тіршілік етуде. Адам да дәл солай. Алайда, адам жай ғана Құдайдың жаратқаны емес, салыстырмалы артықшылығы бар жаратылыс болып табылады.

Адамның Құдай тектестігі – оның еркін жаратылғандығынан және жоғарғы мақсатынан – Құдайға қызмет етуінен көрінеді. Адам құдайға өз мәні, өз мүмкіндігі, өз арнауы бойынша ұқсас. Адамның күнәға батпауға ұмтылуынан, Жаратқанды өз еркімен қабылдап-мойындауымен Құдайға теңеледі.

Адам – Құдай тектес, бірақ Құдаймен бір емес, өйткені ол осы дүниеде өмір сүреді. Демек адамның эмпириялық, табиғи және әлеуметтік тіршілігі Құдайлық жолдан таюшылық, күнәарлық болып табылады.

Адам қостекті. Өзінің өмір-тіршілігінде адам бастапқы арнауына мүлдем ұқсамайды. Өзінің екіқұдайылығын, қостектілігін жеңу, «нағыз», «шынайы» мәнін ашу – адамның адамгершілігінің мазмұнын құрайды.

Моральдық мәселелердің мұндай діни түсіндірмесі бұған дейінгі антикалық этика жетістіктерімен салыстырғанда керу кету болды және әлеуметтік сананың формасы ретіндегі дін және моральдың ымыраға келмес дұшпандығын көрсетеді. Өйткені христиандық түсіндірмеде мораль өзінің ең маңызды сапасын – практикалық әрекетшілдігін жоғалтты.

Христиандық мораль адам күнәсінің өздігінен, тек адам күшімен еңсерілмейтінін мәлімдеді. Адам күнәсі Құдайдың рақымымен, Құдайдың тікелей қатысуымен жүзеге асырылады-мыс. Шәкірттердің: Сонда кімдер құтқарылады?» – деген сұрағына Иисус «Адам үшін мүмкін емес, ал Құдай үшін бәрі мүмкін» – деп жауап береді. (Мф. 9: 26).

Христос мораліндегі ең алғашқы, ең жоғарғы және ең басты өсиет – Құдайға деген сүйіспеншілік. Ол – барлық махаббат түрлерінен жоғары. Құдайға деген сүйіспеншілік адамнан – оны бүкіл болмысын толығымен, оның барлық ойлары мен істерін тұтас талап етеді. Құтқарылғысы келетін адамның жүрегінде Құдайдан басқа ешкімге, ешнәрсеге орын болмауы тиіс.

Ең басты өсиетіңіз қандай? – деп сұрағанда Иса былай деп жауап береді: «Құдайды шын жүрегіңмен және барлық жан-жүрегіңмен сүй! Бұл бірінші және ұлы өсиет; Екіншісі де осыған ұқсас: «Өз жақыныңды өзінді сүйгендей сүй; барлық заңдар мен пайғамбарлар осы екі өсиетте» (Мф. 22: 36-40).

Адамның өз жақынына деген махаббаты Құдайға деген махаббатты нақтылаумен парапар. Басқа адамдарға қызмет ете отырып біз Құдайға қызмет етеміз. Әулие Павлдың Римдіктерге жазған хатында былай делінген: «Барлық адамдармен тату болыңдар. Өздерің үшін кек қайтармандар, сүйіктілерім, бірақ Құдайдың қаһарына орын қалдырыңыздар» (Рим. 12: 18–19).

Өз жақынына деген махаббат – әлеуметтік әділетсіздікті қабылдау, оған мойынсұну болды: адамдар арасындағы жаттанған қарым-қатынасты жоюдың орнына христиандық мораль оның апологиясына айналды. Қанаушылардың қысымына қарсы тұратын күш болуға тиісті жү-

рек заңы қанау жүйесін қорғаушыға айналды: «Әрбір жан жоғары өкілетке мойынсұнатын болсын, өйткені Құдай берген биліктен өзге өкілет жоқ» «Жаза алдындағы қорқыныш үшін емес, ар-ұждан үшін бағыну керек» (Рим. 13: 1, 5).

Христиандық моральдың жалпы құқықтық принциптері туралы айтар болсақ, олар тек Құдайға деген сүйіспеншілік өсиетіне құралған. Осы өсиетті ұстану ізгілікті өмірдің мазмұнын құрайтыны насихатталады. Ал іс жүзінде Құдайға деген махаббат – адами бақытты іздеу жолынан бас тартып, жер бетіндегі, осы дүниелік табиғи қажеттіліктерін елемейін немесе олардан бас тартуды бейнелейді, адамгершілік бастауы мен практикалық-мақсатты, нақты-пәндік адам әрекетінің арасындағы алшақтықты ақтап, әлеуметтік болмыстың моралдық азғындауын жақтайды.

Діни этика, діни мораль мәселелері бойынша бүгінгі күнгі ақпараттық-постиндустриалды қоғамымызда қайшылықты-қатерлі мәселелер аз емес. Қоғамдық-рухани феномен болып табылатын дін және діни мораль барлық құбылыстар сияқты қоғамдағы вертикалды-горизонталды байланыстар үзілгенде, құндылықтық бағдарды түбегейлі өзгеріске түсіріп, өзінің кері мағынасына көшуі мүмкін [6]. Қазіргі кездегі әлемді алаңдатып отырған маңызды ғаламдық мәселелердің негізгісі діни экстремизм мен терроризм болғандықтан, осы жағдайлардың алдын алу мақсатында Қазақстан үкіметі елдегі әлеуметтік, экономикалық тұрғыда халықтың әлауқатын жақсарту, діни сауатын ашу және рухани тәрбиені күшейту жолында Қаулылар қабылдап, мемлекеттің өз азаматынан жаттануын болдырмау бағытында диалогтар жүргізіп, жастар үшін тиімді әлеуметтік лифттер орнатуда [7].

Әдебиеттер

- 1 Гусейнов А., Ирритц Г. Краткая история этики. – М.: Мысль, 1987. – 589 с.
- 2 Гусейнов А. Введение в этику. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1985. – 208 с.
- 3 Апресян Р.Г. Идея морали и базовые нормативно-этические программы. – М.: Норма, 1995. – 132с.
- 4 Маркович А. На пути к абсолютной морали // Журнал Вестник. – 2003. – № 13.
- 5 Аринин Е.И. Религия вчера, сегодня, завтра. Архангельск, 1994. – Вып.3. – С.77.
- 6 Досым Сатпаев: Недовольство в Казахстане будет нарастать.
- 7 Қазақстан Республикасында діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі 2013-2017 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. 2013 жылғы 24 қыркүйектегі № 648 Жарлық.

Reference

- 1 Huseynov A.G., Irrlits A. Kratkaiia Historia Ethici. – M.: Myisl, 1987. – 589s .
- 2 A. Huseynov. Vbedenie v Ethicu. M. Press Moscovsk univ. 1985. – 208 p.
- 3 Apresyan R.G. Ideiamorali I basovye normativno-etiieskie programmy. – M., Norma, 1995. – 132 s.
- 4 A. Markovich. Na puti kabsolutam moralis // Acta Herald . 2003. № XIII .
- 5 Arinin E.I. Religia vhera, segodnia, zavtra. Arxangelsc, Emitur, 1994, p.77.
- 6 Dosy'm Satpaev: Nedovol'stvo v Kazaxstane budet narastat'
- 7 Kazakstan Respublikasy'nda dini e'kstremizm men terrorizmge qarsy' is-kimy'l zhonindegi 2013 – 2017 zhy'ldarga arnalghan memleketтик bardarlamasy'. 2013 zhy'ly' 24 ky'rkyjektegi № 648 Zharly'k. ISSN 2413-3558 KazNU Bulletin. Religious studies series. №4 (8). 2016